

Kapelbanken i Thorstrup Sogn.

Af K. Høgsbro Østergaard.

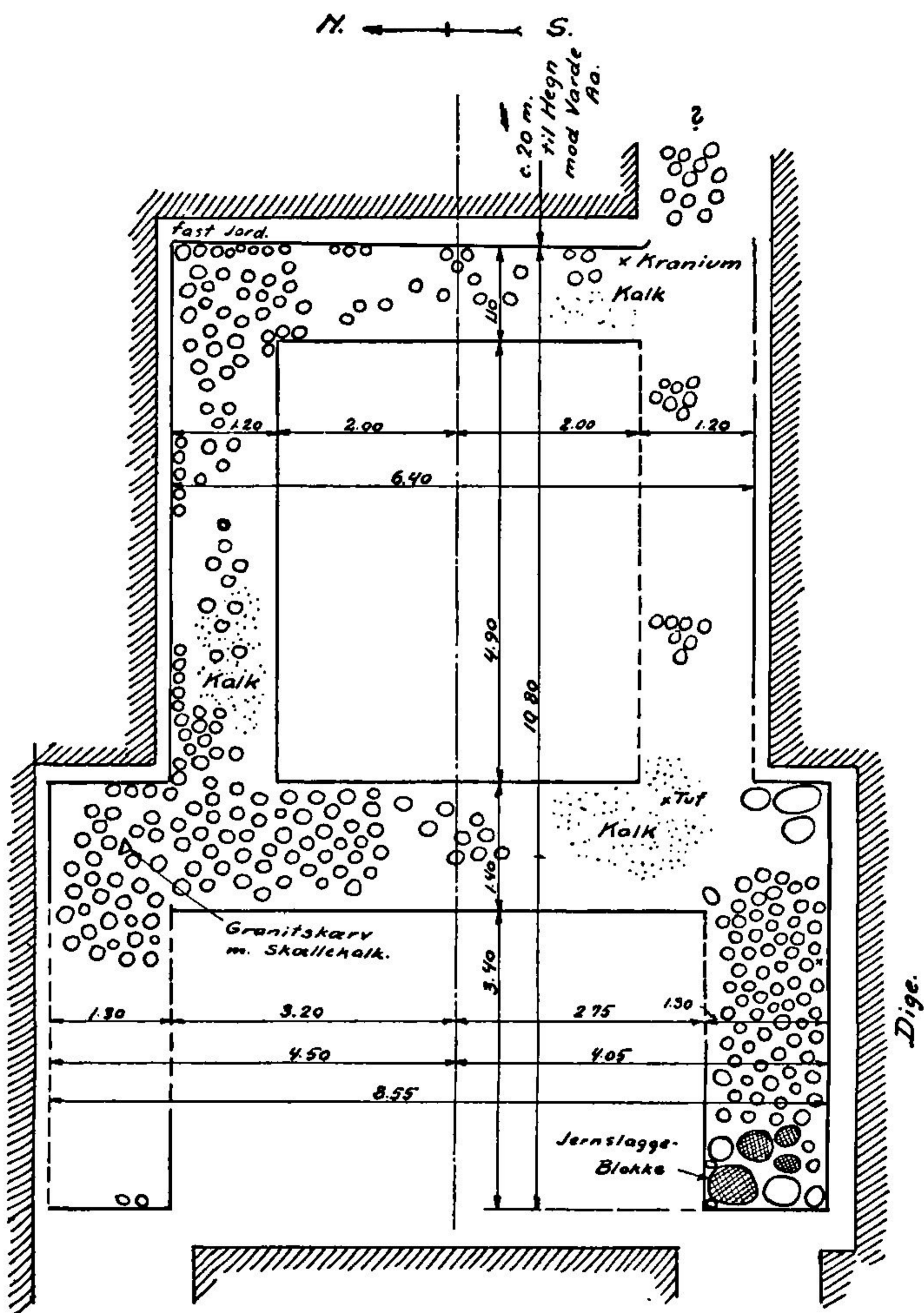
I den sydøstlige Del af Thorstrup Sogn, ca. 7 km nordøst for Varde, ligger der paa Skrænten ud mod Varde Aa et Sted, som i daglig Tale kaldes »Kavelbanke«. Stedet er kendt fra Præsteindberetningen til Ole Worms 1638, hvor det kaldes »Cappelbierre«. Paa det medfølgende Kort over Sognet angiver Sognepræsten Stedet med følgende Notits:

»Cappelbierre, paa hvilket S. Birritis cappel i forstum Tid haffver veret bygt och nedent for i en Eng findis en Kilde S. Birittis Kilde kaldet hvilcken i gammel tid haffver verret holdett før en helligdom, som de gamle nu be-
retter.« —

Stedet nævnes ogsaa i Indberetningen til Reesen 1687, men her kaldes Kilden »St. Gertruds Kilde« og Kapellet »Thorstrup Kapel«.

Stedet er let kendeligt ved de talrige røde Munkestensbrokker og Tagstensstumper, som findes spredt i Overfladen.

Da jeg i 1935 besøgte Stedet, var man begyndt at grave Sand lidt nordligere end det med Murbrokker oversaaede Terræn. Her blev jeg opmærksom paa, at der i Sandgraven ragede en Dyngest. En Dynge laa et Stykke Granit med Skælkalk. En Gravning blev foretaget med Nationalmuseets Billigelse og efter velvil-

lig Tilladelse af Ejeren, Hr. Laurids Petersen, Sig. Det viste sig, at Stenene laa i en Rende i Jorden ca. 1.2—1.5 m bred og 0.8—1.00 m dyb, tæt sammenpakket i blandet Jord. Ved fortsatte Gravninger, hvor jeg blev hjulpet af nuværende Sognepræst i Maugstrup, E. Dalberg, var det muligt at følge Stensætningen ganske nøje, da den var

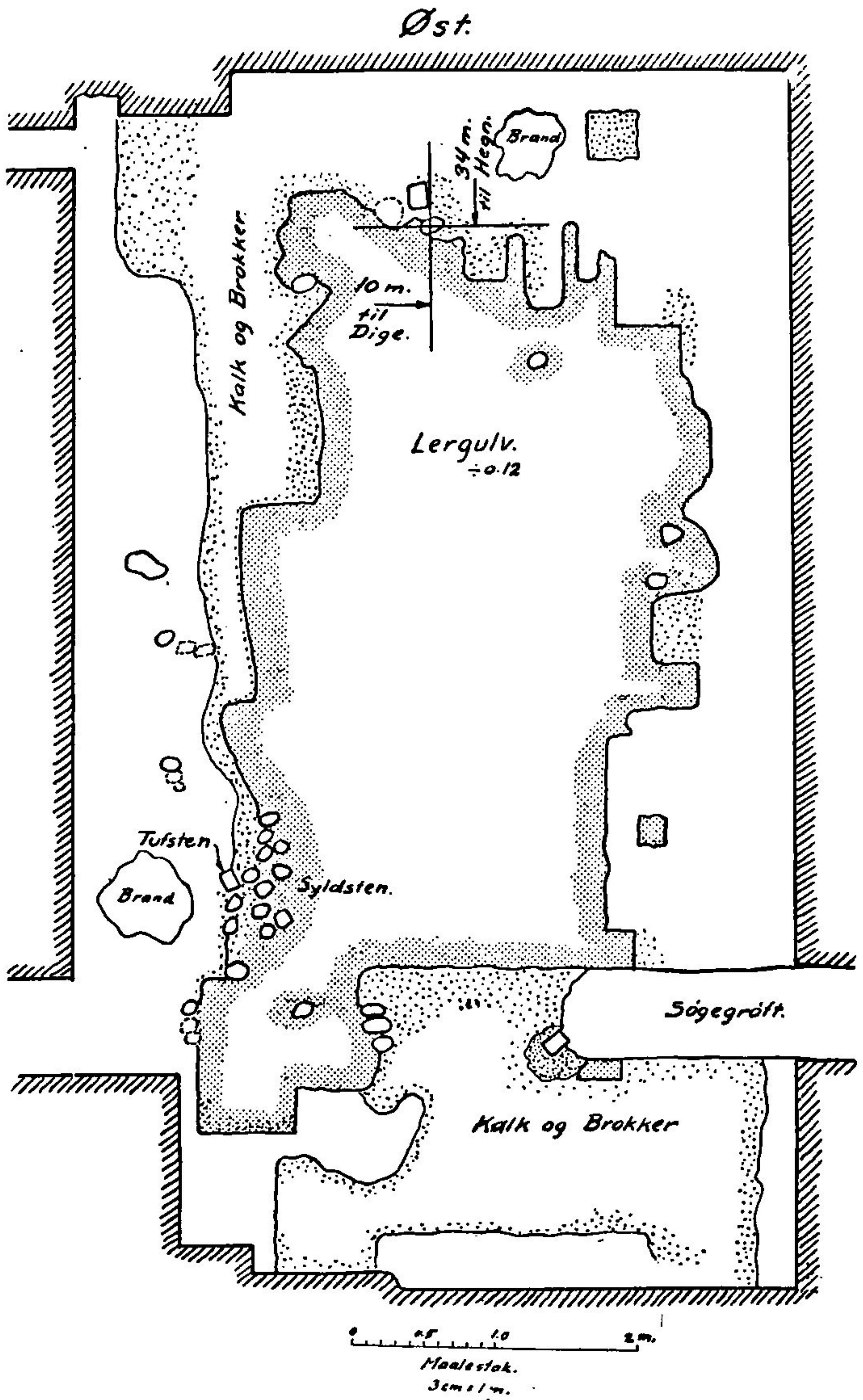
vel bevaret. Paa de Steder, hvor Stenene var mindre talrige, viste Rendens omgravede Jord sig at være skarpt adskilt fra det udenfor liggende uomgravede Sand. Efter at Pløjelaget var fjernet, blev en Opmaaling foretaget (se Tegningen Fig. I), der viste, at der uden Tvivl er Tale om et Fundament til et romansk Kapel eller Kirke, idet Dimensionerne svarer paa det nærmeste til de af Helms opmaalte mindre Tufstenskirker. Som anført paa Tegningen fandtes der i Fundamentets sydvestlige Hjørne flere Jernslaggeblokke. Endvidere fandtes der flere Steder i Fundamentets Overflade smaa Stykker af Tufsten og Mørtel af Skælkalk.

Nogen Gulvflade kunde ikke paavises. Fundamentet slutter skarpt i den angivne Afstand fra Koret mod Vest (3.40 m). I det nordvestlige Hjørne var der, inden Undersøgelserne begyndte, fjernet ca. 1½ Læs Sten, men Længden af Fundamentet kunde dog ogsaa her konstateres. I Korets Sydveg var der aabenbart ogsaa fjernet Sten; her var Linierne noget usikre.

Ved Korets sydøstlige Hjørne, tæt under Pløjelaget lidt inde over Fundamentet, fandtes et Kranium, som af Hr. mag. scient. Thydsen Meinertz ved Universitetets Laboratorium for sammenlignende Anatomi bestemtes til at være af et nyfødt Barn. Hvornaar det er begravet, kan der ikke siges noget om. Der var ingen Spor, der kunde give en Tidsbestemmelse.

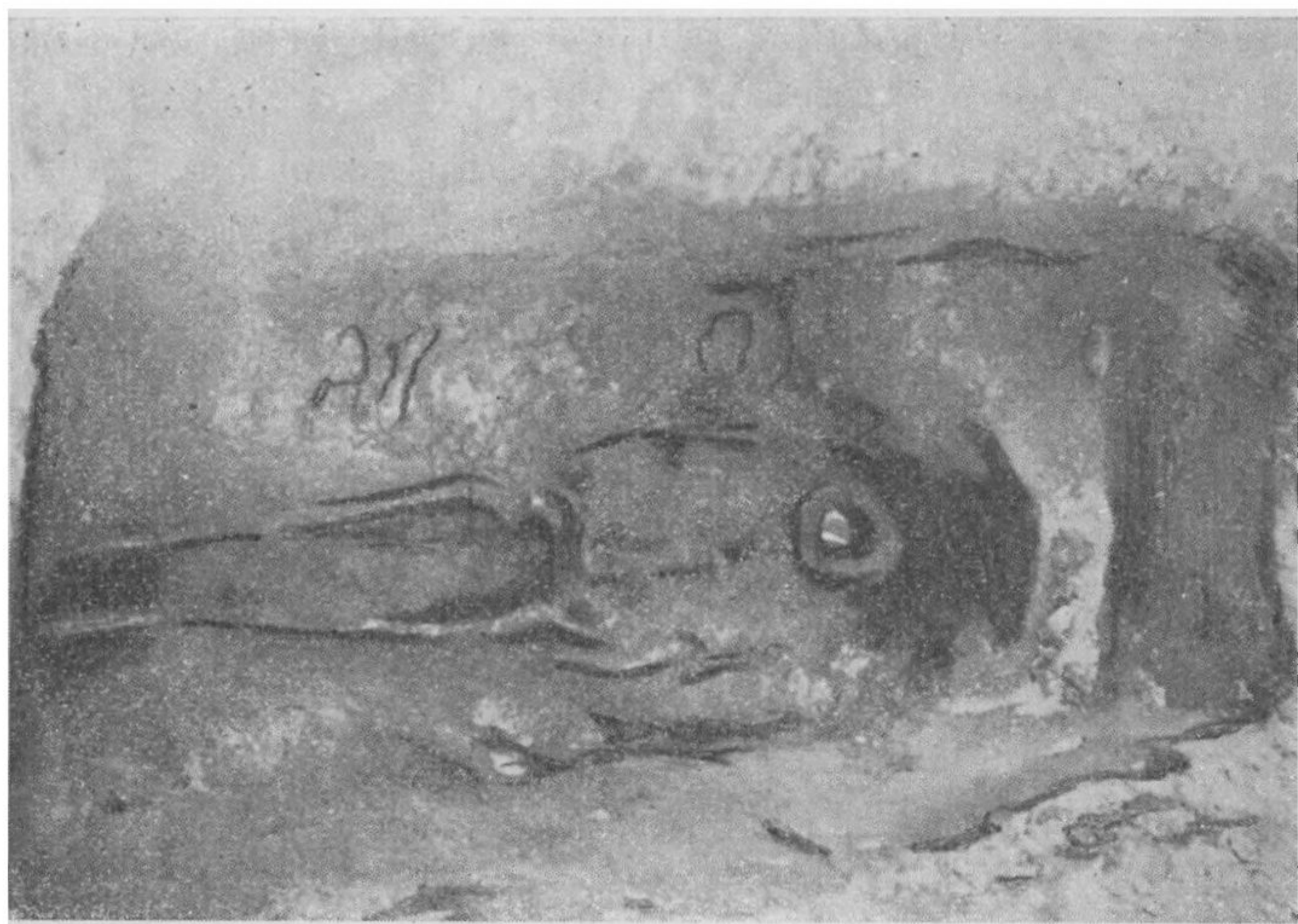
I det hele taget fandtes der under Udgravningen ingen Ting, der kunde give noget Bidrag til en Tidsbestemmelse ud over de anførte Rester af Tuf og Skælkalk.

Derefter foretog jeg en Undersøgelse af det syd for liggende Omraade, hvor Jorden var overstrøet med Mur- og Tagstensbrokker. Her havde Ploven udslettet næsten ethvert Spor af Fundamentet. Kun en halv Tufsten og ca. 12 Marksten laa tæt samlet i det nordvestre Hjørne af en rektangulær Flade af sandblandet Ler, ca. 4 × 6 m (Læng-

deretning Øst—Vest). I Leret var der talrige Brokker af røde Mursten og Tagsten. Tykkelsen af Lerlaget varierede meget — dybt inde i Midten — ca. 10—12 cm i Kanterne. Langs Kanterne, der var ødelagt af Ploven, fandtes foruden den før nævnte Gruppe af Syldsten enkelte andre raa Marksten indlejret i Ler og megen Mørtel af Skælkalk. Fra dette Sted er der i forrige Aarhundrede blevet fjernet en hel Del Munkesten til Brug ved Opbygningen af en Gaard i Sig. Kun enkelte halve Munkesten fandtes nu i Terrænet. Trods de forstyrrede Forhold blev en Opmaaling foretaget (se Tegningen Fig. II). Der var ingen Spor af Ildsted eller Potteskaar eller Straa i Leret.

Omkring dette Sted har man tidligere opgravet Skeletter. Et Kranium og et Laarben var henlagt ved Diget, da jeg undersøgte Stedet. Ved en Undersøgelse tæt sydvest for den omtalte Lerflade fandtes da ogsaa en Grav (Fig. III) med et nogenlunde velbevaret Skelet (Højde

ca. 157 cm). Hovedet laa mod Vest, ca. 80 cm under Pløjelaget. Graven var ca. 1.75 m lang, 60 cm bred og 1 m dyb.

Der var ingen Spor af Kiste eller andre Ting, kun et tyndt sort Lag omkring Kraniet.

Det er selvfølgelig vanskeligt at vurdere de her skildrede lagttagelser, da der er saa lidt bevaret, men enkelte Ting mener jeg dog med en vis Sandsynlighed at kunne hævde. Der har uden Tvivl ligget et romansk Kapel eller Kirke paa Kapelbanken. Fundamenternes Bredde og hele Form synes at tyde paa det. Det kan ikke have haft Navn efter St. Birgitte, da hun først er kaaret som Helgen 1391. Fundamenternes hele Karakter peger hen paa en ældre Tid, og der findes ingen Kirker eller frit liggende Kapeller opkaldt efter hende her i Danmark. Derimod findes der 15 Kirker eller Kapeller indviet til St. Gertrud iflg. Ellen Jørgensens Undersøgelser («Helgendyrkelse i Danmark», Side 140—141). Foruden disse, som har været beliggende i Købstæderne, kan ogsaa nævnes Vind Kirke i Ulvborg Herred (Trap 3. Udg. V. B. S. 593) og Gjettrup Kirke i Revs Herred (Trap IV. B. S. 293, s. Udg.). St. Gertrud nævnes ogsaa i Forbindelse med Kildedyrkelse (Wulff: Nøgle til Almanakken), hvad heller ikke er Tilfældet med St. Birgitte. Det forekommer mig derfor antageligt, at det romanske Kapel har været indviet til St. Gertrud og knyttet til Kilden af samme Navn som nævnt i Præsteindberetningen fra 1687. St. Gertrud er født 626 i Flandern og død den 17. Marts 659, hvorfor hendes Mindefest fejres den nævnte Dag. Fra Nederlandene er hendes Dyrkelse over Nedertyskland kommet herop til Danmark, og at hun har været dyrket ogsaa her i Vestjylland, tyder den St. Gertrudsfigur paa (Fig. IV), som nu findes paa Nationalmuseet, men oprindelig stammer fra Darum Kirke. Hun var bl. a. de rejsendes Helgeninde og ved Afskeden drak man St. Gertruds Skaal. Hendes Navn lever endnu i Udtrykket: »Glansen er gaaet af St. Gertrud.«

Om den anden Bygning af Munkesten med Tegltag saa har været det i Præsteindberetningen af 1638 omtalte St.

Birgittes Kapel, kan ikke afgøres ud fra de fundne Rester. Det k a n være et Rejseherberge eller en Tiendelade — men i sidste Tilfælde forekommer Dimensionerne mig at være noget smaa. (Angaaende dette Punkt se O. Nielsens Formodning i hans Bog om Nørholms Historie S. 7).

Den gamle Kapelbanke med Kilden er i hvert Tilfælde et historisk Sted, som bør bevares i Erindringen, selv om de ydre Spor nu næsten er forsvundet. Med min Undersøgelse og denne Redegørelse har jeg gerne villet bidrage hertil.

